

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[१९९६] २ एस.सी.आर ९४०

युनियन ऑफ इंडिया

-विरुद्ध -

मेसर्स जी. एस. अटवाल आणि कंपनी (असंसोल)

२२ फेब्रुवारी १९९६

[न्यायमूर्ति के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ति जी. बी. पटनायक]

लवाद कायदा, १९४०- ३०(सी)- लवादाद्वारे निर्देशनाची व्याप्ती वाढवणे- असा निर्णय दिला की - एक कायदेशीर गैरवर्तन- निवाडा रद्दबातल .

उत्तरवादी १९६८-६९ मध्ये अपीलकर्त्याशी फीडर कालवा खोदण्यासाठी करार केला होता. काम पार पडताना काही वाद निर्माण झाले होते आणि ते टप्प्या टप्प्याने लवादासाठी पाठवण्यात आले होते. अशा लवादाच्या पाचव्या भागात, फरक्का बॅरेजने केलेल्या उपकरण कर्जाच्या भाडे शुल्काशी संबंधित वाद होता आणि लवादा कडे निर्दिष्ट करण्यासाठी उत्तरवादीने मागणी केली होती आणि विवादांचे निराकरण करण्यासाठी एका निर्णयकर्त्याची (आर्बिट्रेटर) नियुक्ती करण्यात आली होती, निर्देशनाची सुरुवात झाल्यानंतर, उत्तरवादींनी, भाडे शुल्काच्या अग्रिम परताव्याच्या पूर्वीच्या दाव्याव्यतिरिक्त विविध खर्चासाठी दावा केला, जो अपीलकर्त्याच्या प्रतिकथनाद्वारे विवादित होता. अपीलकर्त्याने आपल्या निवेदनात निर्देश एकतर्फी वाढवण्यावर आक्षेप घेतला होता. कारणे विशद न करता दिलेल्या निवाड्याद्वारे निर्णयकर्त्याने (आर्बिट्रेटर) वार्षिक १५% व्याजासह

रु. ३५,७२,५५०, १.७.७६ पासून किंवा देय तारीख यापैकी जे आधी असेल देण्याचा निवडा दिला.

अपीलकर्त्याने लवाद कायदा १९४० च्या कलम ३० (सी) अंतर्गत, याचिका दाखल केली आणि दावा मुदतीबाहेर आहे, निर्णयकर्त्याला (आर्बिट्रेटर) लवादाची व्याप्ती वाढवण्याचा कोणताही अधिकार नव्हता आणि त्याच्यापुढे कोणत्याही दाव्याशिवाय उच्च दराने व्याज देण्याचा त्याला अधिकार नव्हता या कारणांवरून निर्णयावर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले. सहाय्यक जिल्हा न्यायाधीशांनी, अपीलकर्त्यांचे युक्तिवाद कायम ठेवत हा निवाडा रद्द केला. अपील केल्यावर, उच्च न्यायालयाने जिल्हा न्यायालयाचा आदेश रद्दबातल ठरवला, ज्यामध्ये असे म्हटले गेले होते की निवाड्याच्या बाबतीत कोणतीही त्रुटी दिसून येत नाही आणि दिवाणी न्यायालयाला निर्देश दिले की, निवाड्याच्या संदर्भात हुकूमनामा शक्य तितक्या लवकर, चार महिन्यांपेक्षा कमी कालावधीत पारित करण्यासाठी पावले उचलावीत.

अपील केल्यावर, अपीलकर्त्याने या न्यायालयासमोर असा युक्तिवाद केला की लवादाला एकतर्फी निर्देशनाची व्याप्ती वाढवण्याचा कोणताही अधिकार नाही आणि त्याला कारणे न देता दिलेल्या निवाड्यामध्ये व्याज देण्याचा अधिकार नाही. उत्तरवादींनी असा युक्तिवाद केला की अपीलकर्त्याने निर्णयकर्त्या (आर्बिट्रेटर) पुढे संपूर्ण माहितीसह सहभाग केला आणि त्यांना हा प्रतिकूल निवाडा मिळाल्यानंतर तो त्यानंतरच्या वैधतेवर प्रश्न उपस्थित करू शकला नाही; की अपीलकर्त्यांचे हे वर्तन निर्णयकर्त्याच्या (आर्बिट्रेटर) निवाडा करण्याच्या शक्तीला आणि अधिकारितेला मान्यता देण्यासारखे आहे आणि त्यामुळे अधिकारितेच्या अभावाची याचिका करण्याची परवानगी लवादामधील अयशस्वी पक्षाला दिली जाऊ शकत नाही.

अपीला मंजूर करत , ह्या न्यायालयाने

निर्णय दिला: निर्णयकर्त्याची (आर्बिट्रेटर) अधिकारिता पक्षांमधील करारावर आधारित असते. कराराच्या मर्यादित, पक्ष निर्णयकर्त्याच्या (आर्बिट्रेटर) निर्णयाला बांधील असतात. परंतु आर्बिट्रेटर त्याच्या निर्देशनाची व्याप्ती वाढवू शकत नाही आणि स्वीकार न केलेल्या किंवा आक्षेपित दाव्यांवर त्याचे अधिकारिता वाढवल्यानंतर, सर्व दाव्यांची एकरकमी रक्कम मंजूर करून, करणे न देता निवाडा देऊ शकत नाही. [१४७- सी-डी]

यू. पी. राजकीय निर्माण निगम लिमिटेड - वि.- इंदूरे प्रायव्हेट लिमिटेड आणि इतर,
[१९९६] २ एस.सी.आर. चा आधार घेतला.

एन. चिल्लप्पम - विरुद्ध -सेक्रेटरी, केरळ स्टेट इलेक्ट्रिसिटी बोर्ड आणि अन्य.,
[१९७५] १ एस.सी.सी.२८९; मेसर्स नीलकंठन कॅन्सट्रक्शन सुपरिन्टेंडिंग इंजिनियर, नॅशनल हायवेज, सालेम आणि इतर, [१९८८] ४ एस.सी.सी. ४६२; चौधरी मुर्तझा हुसेन -विरुद्ध - मुसुमत बीबी बेचुत्रिसा, एल.आर.(आय ए) खंड. III 209; चॅम्पसी भरा अँड कंपनी - वि. -जीवराज बल्लू स्पिनिंग अँड वीव्हिंग कंपनी लिमिटेड, एल.आर.(आयए) खंड १३२४; चॅम्पसी भरा कंपनी - विरुद्ध - द जीवराज बल्लू स्पिनिंग अँड वीव्हिंग कंपनी लिमिटेड, ए.आय.आर.(१९२३) पी.सी.६६ आणि मदनलाल रोशनल महाजन - विरुद्ध - हुकुमचंद मिल्स लिमिटेड, इंदूर, [१९६७] १ एस. सी. आर. १०५, संदर्भित.

न्यायमूर्ती बचावत यांचा लॉ ऑफ आर्बिट्रेशन, दुसरी आवृत्ती (१९८७).पी.९०, संदर्भित.

दिवाणी अपीलीय अधिकारिता: दिवाणी अपील क्र. ३६७९/१९९६.

कलकत्ता उच्च न्यायालयाच्या ओरिजिनल ऑर्डर टेंडर नंबर २०३९०/१९९१ मधील १२.२.९२ रोजीच्या न्यायनिर्णय आणि आदेशा वरून.

एन.एन.गोस्वामी, ए.के.श्रीवास्तव— श्रीमती अनिल कटियार साठी
अपीलकर्त्यासाठी .

सोली जे. सोराबजी, आर. एस. सोधी — उत्तरवादीसाठी.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय न्यायमूर्ति के. रामास्वामी द्वारे:

विशेष अनुमतीने केलेले हे अपील कलकत्ता उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाच्या एफ.एम.ए.टी. क्र.१३९०/१९९१ मध्ये १२ फेब्रुवारी १९९२ रोजी दिलेल्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून उद्भवते. उत्तरवादीने १९६८-६९ साली, आर.डी. ६८.०० ते आर.डी. ९७.०० पर्यंत फीडर कालवा खोदण्यासाठी करार केला होता. काम पार पडताना उत्तरवादी आणि अपीलकर्ता यांच्यात काही वाद निर्माण झाले होते. वाद वेळोवेळी लवादाकडे पाठविले जात असत. पैकी हा पाचवा लवाद. मागील चार लवादांचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे:

अनु क्र.	आर्बिट्रेटरचे नाव	निवडा रु.	व्याज रु.	रक्कम
१.	आर. पी. अहुजा	४,७०,०००.००	७८,१२९. ४५	५,४८,१२९. ४५
२.	ओ. पी. गुप्ता	७,००,९७४.००	७६०४. ९६	७,०८,५७८.९६
३.	टी. राजाराम	२३,७८,१००.००	२३,३४,५०१.००	४७,१२,६०१.६०
४.	बि.डी.आर. कथुरिया	७८,९०,५७०.००	३८,४०,६५३. ८८	१,१७,३१,२२३.००

फरक्काच्या बॅरेज प्रकल्प उपकरणे भाडे शुल्काबाबतचा वाद सुसूत्रीकरणासाठी गोयल समितीकडे पाठवण्यात आला होता. आपला अहवाल सादर केल्यानंतर आणि त्याला पुढे नेताना उत्तरवादी दिनांक ८ ऑगस्ट १९८४ रोजीच्या पत्राद्वारे लवादाच्या संदर्भासाठी असा केली होती :

"आणि ज्याअर्थी मेसर्स तारापूर अँड कंपनी ह्यांना बऱ्याच आधी वसूल केलेले अतिरिक्त भाडे परत केले, परंतु उक्त गोयल समितीच्या अहवालाच्या आधारे परतावा दिला गेला, आमच्या बाबतीत अतिरिक्त रक्कम वसूल केली गेली आणि

आता आम्हाला परत केली गेली वारंवार ह्या बाबतीत, लेखी तसेच तोंडी विनंत्या आणि मागण्या केल्यानंतरही ".

(भर दिला जातो)

त्याच्या पुढे, १८ नोव्हेंबर १९८४ रोजीच्या कार्यवाही वरून, फरक्का बॅरेज प्रकल्पाचे महाव्यवस्थापक यांनी टी. राजा राम ह्यांची एकमेव आर्बिट्रेटर म्हणून नियुक्ती केली. विवादांचे निराकरण करण्यासाठी १२ डिसेंबर १९८४ रोजी निर्देशन प्रविष्ट केल्यानंतर उत्तरवादीने परताव्याचा दावा केला जो अपीलकर्त्याच्या प्रतिकथनाद्वारे विवादित होता. नंतर उत्तरवादीने ६ मार्च १९८५ रोजी रु.१,६८,००० विभागीय उपकरणांच्या दुरुस्तीसाठी; रु.१,३८,६०० सुरक्षा पहारेकरी आणि वॉर्डवरील खर्चाच्या परतावा; रु.२८,१२,०८५.३३ कंपनीच्या अंतिम बिलासाठी; रु.९५,६०,६५३.१० अंशतः व्याज आणि भाडे शुल्काच्या परताव्यतिरिक्त दाव्याची रक्कम रु.३२,४५,५३८.२७. अपीलकर्त्याने आपल्या निवेदनात निर्देशन एकतर्फी वाढवण्यावर आक्षेप घेतला होता. आर्बिट्रेटर ने १८ ऑगस्ट १९८७ रोजी एका कारण न दिलेल्या निवाड्या द्वारे वार्षिक १५% व्याजासह रु. ३५,७२,५५०, १.७.७६ पासून किंवा देय तारीख यापैकी जे आधी असेल, देण्याचा निवडा दिला.

अपीलकर्त्याने लवाद कायदा, १९४० च्या कलम ३० (सी) अंतर्गत (थोडक्यात, 'कायदा') किरकोळ याचिका क्र. ९५/८७, ८ एप्रिल १९८८ रोजी दाखल करत, दावा मुदतीबाहेर आहे, निर्णयकर्त्याला (आर्बिट्रेटर) लवादाची व्याप्ती वाढवण्याचा कोणताही अधिकार नव्हता आणि त्याच्यापुढे कोणत्याही दाव्याशिवाय उच्च दराने व्याज देण्याचा त्याला अधिकार नव्हता या कारणांवरून निर्णयावर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले. मुर्शिदाबादच्या सहाय्यक जिल्हा न्यायाधीशांनी १९ जानेवारी १९९१ रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे हे युक्तिवाद कायम ठेवत, हा निर्णय रद्द केला. अपील केल्यावर, उच्च न्यायालयाने जिल्हा न्यायालयाचा आदेश रद्दबातल ठरवला, ज्यामध्ये असे म्हटले गेले होते की निवाड्याच्या बाबतीत

कोणतीही त्रुटी दिसून येत नाही आणि दिवाणी न्यायालयाला निर्देश दिले की, निवाड्याच्या संदर्भात हुकूमनामा शक्य तितक्या लवकर, चार महिन्यांपेक्षा कमी कालावधीत पारित करण्यासाठी पावले उचलावीत. त्यामुळे विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील.

अपीलकर्त्याची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री.गोस्वामी यांनी आमच्या विचारार्थ मर्यादेच्या निर्बंधांवर जोर दिलेला नसल्यामुळे, आम्ही त्या प्रश्नात जाणे अनावश्यक आहे. केवळ दोन प्रश्न उचलून धरले आहेत. निर्देशनाची व्याप्ती एकतर्फी वाढवण्याचा आर्बिट्रेटरचा अधिकार आणि करणे न विषीद करण्यात आलेल्या निवाड्यात रक्कम आणि व्याज दर देण्याचा अधिकार. त्यामुळे, आर्बिट्रेटरला एकतर्फी निर्देशनाची व्याप्ती वाढवण्याचा अधिकारिता आणि शक्ती आहे का हा प्रश्न आहे. वर सांगितल्याप्रमाणे, फरक्का बॅरेज प्रकल्पाच्या व्यवस्थापकाने केलेली विशिष्ट मागणी करणे आणि स्वीकृती ही गोयल समितीच्या अहवालानुसार भाडे शुल्काच्या परताव्याच्या वादाचा संदर्भ देणे ही होती. ते मान्य करण्यात आले आणि टी. राजा राम यांचा कडे निर्देशन १८ नोव्हेंबर १९८४ रोजी लवादासाठी देण्यात आला आणि त्या वतीने दावा योग्य प्रकारे करण्यात आला. ६ मार्च १९८५ रोजी उत्तरवादींनी लवादासाठी दावा केला होता. त्यांना उत्तरवादीने आक्षेप घेतला. असा प्रश्न उपस्थित होतो. आर्बिट्रेटरला एकतर्फी निर्देशन वाढवण्याचा आणि दाव्यांचा अभिनिर्णय करण्याचा अधिकार आहे का? आक्षेपीत निवाडा हा कारणे विषीद न करून दिलेला निवाडा असल्याचे दिसून येते. उत्तरवादीचे विद्वान ज्येष्ठ वकील सोली जे. सोराबजी यांनी असा युक्तिवाद केला की अपीलकर्त्याने निर्णायककर्त्या (आर्बिट्रेटर) पुढे संपूर्ण माहितीसह सहभाग केला आणि त्यांना हा प्रतिकूल निवाडा मिळाल्यानंतर तो त्यानंतरच्या वैधतेवर प्रश्न उपस्थित करू शकला नाही. अपीलकर्त्याचे हे वर्तन निर्णायककर्त्याच्या (आर्बिट्रेटर) निवाडा करण्याच्या शक्तीला आणि अधिकारितेला मान्यता देण्यासारखे आहे आणि त्यामुळे अधिकारक्षेत्राच्या अभावाची याचिका करण्याची

परवानगी लवादामधील अयशस्वी पक्षाला दिली जाऊ शकत नाही. त्याच्या समर्थनार्थ त्यांनी एन. चिल्लप्पम - विरुद्ध -सेक्रेटरी , केरळ स्टेट इलेक्ट्रिसिटी बोर्ड आणि अन्य., [१९७५] १ एस.सी.सी.२८९; मेसर्स नीलकंठन कॅन्सट्रॅक्शन सुपरिन्टेंडिंग इंजिनियर, नॅशनल हायवेज, सालेम आणि इतर, [१९८८] ४ एस.सी.सी. ४६२; रसेल ऑन आर्बिट्रेशन, 17 वी आवृत्ती, पृष्ठ 215; ३, चौधरी मुर्तझा हुसेन -विरुद्ध - मुसुमत बीबी बेचुन्निसा, एल.आर.(आय ए) खंड. III 209; चॅम्पसी भरा अँड कंपनी - वि. -जीवराज बल्लू स्पिनिंग अँड वीव्हिंग कंपनी लिमिटेड, एल.आर.(आयए) खंड १३२४; चॅम्पसी भरा कंपनी - विरुद्ध - द जीवराज बल्लू स्पिनिंग अँड वीव्हिंग कंपनी लिमिटेड, ए.आय.आर.(१९२३) पी.सी.६६ आणि मदनलाल रोशनल महाजन - विरुद्ध - हुकुमचंद मिल्स लिमिटेड, इंदूर, [१९६७] १ एस. सी. आर. १०५.

लवादाचा करार तयार करण्यासाठी, एक करार असणे आवश्यक आहे ज्याचा अर्थ असा आहे की पक्षांचे एकमत असणे आवश्यक आहे. दाव्याची लवादिकता पक्षांमधील वाद आणि लवादाकडे निर्देशन यावर अवलंबून असते. नियुक्तीनंतर तो न्यायनिवाड्यासाठी त्या वादात प्रवेश करतो. दाव्याच्या लवादीपणाबाबत लवादाचा निष्कर्ष निर्णायक नाही, म्हणून कलम 33 अखेरीस न्यायालयच वादाचा निर्णय घेते. यू. पी. राजकीय निर्माण निगम लिमिटेड - वि.- इंदूर प्रायव्हेट लिमिटेड आणि इतर ज्यामधील निर्णय या न्यायालयाच्या तीन सदसिय न्यायपीठाने (ज्याचे आमच्यातील एक, न्यायमूर्ति के. रामास्वामी, सदस्य होते) ९ फेब्रुवारी १९९६ रोजी दिला तो आर्बिट्रटरला दाव्याची लवादिकता ठरवण्याचा अधिकारिता आहे की नाही या प्रश्नावर विचार करायचा होता. या संदर्भात, प्रश्न उद्भवला: आर्बिट्रटरकडे निर्देशनासाठी लवादाचा करार होती का? असा निर्णय घेण्यात आला की दाव्याच्या वादाची लवादीपणा हा अधिकारितेचा मुद्दा असल्याने, आर्बिट्रटरला त्याच्या स्वतःच्या अधिकारितेचा निर्णय घेण्याचा अधिकार आहे की नाही हे निर्णायकपणे ठरवण्यासाठी

आर्बिट्रेटर स्वतः कडे अधिकारिता घेऊ शकत नाही. 'रसेल ऑन आर्बिट्रेशन' (19 वी आवृत्ती) मधील पृष्ठ १९ वरील परिच्छेदाचा आधार घेत , या न्यायालयाने असे म्हटले होते की हे लवादाच्या अधिकारितेचे, पूर्वोदाहरण उपलब्ध असो किंवा नाही, हे ठरवणे त्याच्या अधिकारितेत असू शकत नाही. आर्बिट्रेटरला स्वतःची अधिकारिता ठरवण्याचा कोणताही अधिकार नव्हता. विवादावर निर्णय देण्याची अधिकारिता त्याच्याकडे आहे की नाही ह्या बाबत चौकशी करण्याचा अधिकार आर्बिट्रेटर ला नेहमीच असतो. तो हे प्रकरण हाताळण्यास पूर्णपणे नकार देऊ शकतो जर तो अश्या निष्कर्षस पोहोचतो की त्याला हे प्रकरण हाताळण्याचा कोणताही अधिकार नाही तर तो पक्षांना न्यायालयात जाऊ देऊ शकतो; किंवा तो हे प्रकरण विचाररात घेऊ शकतो आणि जर त्याचे असे मत झाले की ज्या कराराचा दावेदाराने आधार घेतला आहे आणि त्यावरून हे स्थापित झाल्यास, की हे प्रकरण हाताळण्याची केवळ त्यालाच अधिकारिता आहे, तो त्यानुसार वादावर निर्णय घेण्यासाठी पुढे जाऊ शकतो. आर्बिट्रेटरची अधिकारिता आहे की नाही , प्रकरण निर्देशित केले होते की नाही, किंवा हे प्रकरण पक्षांमध्ये उद्भवू शकणारे कोणतेही मतभेद किंवा वादाच्या निर्देशनाच्या खंडाच्या कक्षेत आहे की नाही, हे ठरवणे न्यायालयावर अवलंबून आहे. आर्बिट्रेटर चुकीच्या निर्णयाद्वारे निवेदनाची व्याप्ती वाढवू शकत नाही. विवादातील दावा लवाद करण्यासारखा आहे की नाही किंवा कोणताही खंड किंवा प्रकरण किंवा त्यात समाविष्ट असलेली एखादी गोष्ट किंवा त्याची रचना हे ठरवणे हे शेवटी न्यायालयावर अवलंबून आहे. त्यामुळे, असा निर्णय घेण्यात आला की, "विवाद लवाद करण्यासारखा आहे की नाही निर्णायकपणे ठरवण्यासाठी आर्बिट्रेटर स्वतः त्याची अधिकारिता ठरवू शकत नाही". "हे ठरवणे कलम 33 अंतर्गत न्यायालयासाठी आहे किंवा त्यावर अपील केल्यावर शेवटी निर्णय घेण्यासाठी". कारवाईला आव्हान देण्यासाठी आणि कलम 33 अंतर्गत घोषणा मागण्यासाठी कोणताही प्रतिष्ठम्भ नाही. पुढे असे म्हटले गेले की, "लवाद कराराच्या

मर्यादेपर्यंत किंवा वादाच्या लवादीपणाच्या मर्यादेपर्यंत, वादाच्या न्यायनिवाड्यासाठी आर्बिट्रेटरच्या अधिकारितेची केवळ स्वीकृती किंवा संमती, अपीलकर्त्याला न्यायालयाद्वारे कलम डी 33 अंतर्गत उपाययोजना मिळवण्यास अपात्र ठरवत नाही. "कलम 33 अंतर्गत उपाय हा "विवादाचा निर्णय घेण्याचा एकमेव योग्य शाही मार्ग ".

लॉ ऑफ आर्बिट्रेशन बाय जस्टिस बचावत मध्ये [दुसरी आवृत्ती (1987)] पृष्ठ 90 वर असे म्हटले आहे की आर्बिट्रेटरची अधिकारिता केवळ लवाद करारातून प्राप्त होते. आर्बिट्रेटरला केवळ अशी प्रकरणे हाताळण्याची अधिकारिता आहे ज्यामध्ये कराराच्या अटींच्या न्याय्य रचणेवर पक्ष त्याचे कडे निर्देशित करण्यास सहमत झाले. आर्बिट्रेटर त्याचे अधिकारितेत काम करतो की नाही हे केवळ निर्देशन खंडावर अवलंबून असते. प्रतिवादींनी आर्बिट्रेटर म्हणून नियुक्त केलेल्या पक्षाला कोणतीही अधिकारिता नाही, अशी घोषणा न्यायालय करू शकते. निवेदन स्त्रोत सादर करते आणि आर्बिट्रेटरच्या अधिकाराची मर्यादा ठरवते. आर्बिट्रेटर स्वतःकडे एक अधिकार घेतो जो निवेदनाणे त्याला प्रदान केला नाही. हा निवडा सार आणि स्वरूपात निवेदनाशी सुसंगत असणे आवश्यक आहे. निवेदनात दिलेल्या निर्देशांचे ते समांतर रूप असणे आवश्यक आहे. जर निवाड्यामध्ये लवादाकडे पाठवलेले नसलेले कोणतेही प्रकरण निश्चित केले गेले आणि निर्देशित प्रकरणांच्या निर्धारणावर परिणाम केल्याशिवाय असे प्रकरण वेगळे केले जाऊ शकत नसेल, तर निवाडा अवैध आहे. ते कलम 16 अंतर्गत पुनर्विचारासाठी आर्बिट्रेटरकडे पाठविले जाऊ शकते आणि जर आर्बिट्रेटरने अधिकारिते बाहेरचे कृत्य केले तर निवाडा रद्द केला पाहिजे.

एन. चिल्लप्पम - विरुद्ध -सेक्रेटरी , केरळ स्टेट इलेक्ट्रिसिटी बोर्ड आणि अन्य., [१९७५] १ एस.सी.सी.२८९; त्यातील तथ्ये अशी होती की आर्बिट्रेटर ह्यांनी एक पंच नामनिर्देशित केला. आर्बिट्रेटर ह्यांनी कालमर्यादेच्या आत निर्णय दिला नाही अंतिम मुदत संपली. त्यानंतर अपीलकर्त्याने कायद्याच्या कलम 5 आणि 11 अंतर्गत आर्बिट्रेटरचे अधिकार

रद्द करण्यासाठी दिवाणी न्यायालयाच्या अधिकारितेकडे धावा केला होता. 'के' ला पंच म्हणून निर्देशित करून नियुक्त करण्यासाठी आणि लवादासह पुढे जाण्यासाठी अर्ज करण्यात आला होता. दोन आर्बिट्रेटरचे जागी 'के' ला एकमेव आर्बिट्रेटर म्हणून नियुक्त करण्यासाठी आणखी एक अर्ज करण्यात आला. न्यायालयाने आर्बिट्रेटरचा अधिकार रद्द केला आणि पंचांना, 'पंच' म्हणून त्याच्या क्षमतेनुसार, वादावर तोडगा काढण्याचे निर्देश दिले आणि अपीलकर्त्याच्या अर्जाला 'के' ला एकमेव आर्बिट्रेटर म्हणून नियुक्त करण्याची परवानगी दिली. पंच निर्देशनानुसार पंच म्हणून त्याच्या क्षमतेमध्ये सामील झाला. पक्षाने त्याच्या अधिकारिता मान्य केली, कारवाई केली आणि जेव्हा हा निर्णय प्रतिवादीच्या विरोधात गेला तेव्हा मंडळाच्या पंचांच्या अधिकारितेला आव्हान देण्यात आले. त्या तथ्यांवर या न्यायालयाच्या तीन न्यायाधीशांच्या न्यायपीठाने असे म्हटले होते की जेव्हा प्रतिवादी मंडळाने एकमेव आर्बिट्रेटर म्हणून पंचांची अधिकारिता मान्य केली, तेव्हा मंडळाने, पंचांच्या अधिकारितेला आव्हान देणे प्रतिबंधित झाले. जेव्हा पक्षाने नियुक्तीला संमती दिली आणि एकमेव आर्बिट्रेटरच्या नियुक्तीच्या संबंधित वस्तुस्थितीची पूर्ण माहिती घेऊन कार्यवाहीत भाग घेतला तेव्हा ती संमती होती. मेसर्स नीलकंठन कॅन्सट्रक्शन सुपरिन्टेंडिंग इंजिनियर, नॅशनल हायवेज, सालेम आणि इतर, [१९८८] ४ एस.सी.सी. ४६२; ज्यामध्ये या न्यायालयाच्या दोन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने असे म्हटले आहे की जर निर्देशनातील पक्ष एकतर एकतर नियुक्तीच्या पद्धतीशी अगोदर सहमत असतील किंवा नंतर सर्व परिस्थितीची पूर्ण माहिती घेऊन केलेल्या नियुक्तीस सहमती दर्शवित असतील, तर त्यांना अशा नियुक्तीवर आक्षेप घेण्यापासून प्रतिबंधित केले जाईल, ज्यामुळे त्यानंतरची कार्यवाही अवैध ठरेल. या संबंधित वस्तुस्थितीची पूर्ण माहिती घेऊन कार्यवाहीला उपस्थित राहणे आणि त्यात भाग घेणे म्हणजे अशा प्रकारची संमती होय. उर्वरित निर्णय थेट मुद्द्यावर नसतात. त्यामुळे त्या प्रकरणांच्या संदर्भात निर्णयाचा भार उचलण्याची गरज नाही.

अशा प्रकारे हे दिसून येईल की आर्बिट्रेटरची नियुक्ती पक्षांमधील करारावर आधारित आहे. एकदा नियुक्ती झाल्यावर एकतर एकमताने किंवा न्यायालयाच्या आदेशाद्वारे, पक्ष आपला दावा मांडतात आणि कार्यवाहीत भाग घेतात, पक्ष आर्बिट्रेटरच्या नियुक्तीस संमती देतात आणि त्यावर दिलेला निर्णय पक्षांना बांधील असतो. ज्या पक्षाला निवाडा सोसावा लागला, त्याला हा निवाडा देण्याच्या आर्बिट्रेटरच्या अधिकारावर आणि अधिकारितेवर प्रश्न उपस्थित करण्यापासून परावृत्त केले जाते. याचे कारण असे आहे की पक्षांनी संविदेद्वारे त्यांच्या विवादांवर अभिनिर्णय करण्यासाठी आणि करणे न विशद करता दिलेल्या निवाड्याद्वारे निर्णय देण्यासाठी, कराराच्या अटींद्वारे, मंचाला संमती दिली आहे. हे तत्त्व आर्बिट्रेटरच्या अधिकारितेला कोणत्याही वादात मध्यस्थी करण्यासाठी त्याच्या स्वतःच्या अधिकाराचा एकतर्फी विस्तार करण्यासाठी लागू होत नाही. असे दिसून येते की पक्षांमधील स्पष्ट कराराद्वारे, भाडे शुल्काच्या परताव्याच्या दावा, लवाद करण्यासारखा आहे की नाही, आर्बिट्रेटरकडे पाठवला गेला आणि टी.राजा राम यांची आर्बिट्रेटर म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आणि त्याने निर्देशानुसार पद ग्रहण केले. परंतु जेव्हा दावा केला गेला, तेव्हा त्याने अपीलकर्त्याने कोणताही करार न करता एकतर्फी वाद वाढवला. खरे तर त्यांनी लवादाची व्याप्ती वाढवण्यावर आक्षेप घेतला. आर्बिट्रेटर विवादांचा न्यायनिवाडा करत राहिल्याने त्यांच्याकडे कार्यवाहीत भाग घेणे व्यतिरिक्त पर्याय उरला नव्हता. कारण दावे दाखल करण्यात आले आणि पक्षांनी आर्बिट्रेटरच्या अधिकारीतेला मान्य केले होते. म्हणून, ती स्वीकृती नव्हती. आर्बिट्रेटरची अधिकारिता पक्षांमधील करारावर आधारित असते. कराराच्या मर्यादेपर्यंत, पक्ष आर्बिट्रेटरच्या निर्णयाला बांधील असतात. परंतु आर्बिट्रेटर त्याच्या लवादाची व्याप्ती वाढवू शकत नाही आणि स्वीकार न केलेल्या किंवा आक्षेपित दाव्यांवरील त्याची अधिकारिता वाढवल्यानंतर, सर्व दाव्यांची एकरकमी रक्कम, करणे न देता केलेल्या निवाड्याद्वारे देऊ शकत नाही. चॅम्पसी भरा कंपनी प्रकरणात (वर नमूद

केलेले) लॉर्ड डुनेडिन यांनी प्रिवी कौन्सिलसाठी बोलताना असे म्हटले होते की, "आर्बिट्रेटर त्याच्या अधिकारीतेत काम करतो की नाही हा प्रश्न, अर्थात, न्यायालयाने ठरवायचा आहे, परंतु आर्बिट्रेटर त्याच्या अधिकारीतेत काम करतो की नाही हे केवळ निर्देशनातील खंडावर अवलंबून आहे. त्यामुळे, जो वाद निर्माण झाला आहे तो अनुच्छेद खंड 13 द्वारे समाविष्ट केलेला आहे की नाही हे ठरवणे न्यायालयावर अवलंबून आहे." गोवर्धन दास – विरुद्ध - लछमी राम आणि इतर, ए.आय.आर.1954 एस.सी.689 या खटल्यात, या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की जोपर्यंत आर्बिट्रेटर त्याच्या अधिकारीतेत काम करतो तोपर्यंत हा निर्णय वैध आणि पक्षांसाठी बंधनकारक म्हणून स्वीकारला गेला पाहिजे यात शंका नाही. अशा परिस्थितीत, पक्षांमध्ये झालेला करार खालीलप्रमाणे वाचला जातो:

" आर्बिट्रेटर ह्यांनी एकत्र बसावे, पक्षांची निवेदने नोंदवून घ्यावीत, पक्षकारांनी मांडलेले युक्तिवाद ऐकावेत आणि त्यावर विचार करावा, सर्व वर्णनांच्या कागदपत्रांची तपासणी करावी आणि साक्षीदारांचा इतर पुरावा आणि पुरावा घ्यावा आणि ते जो काही निर्णय देतील तो पक्षकारांना मान्य असेल आणि असेल आणि आर्बिट्रेटर ह्यांनी एकमताने किंवा बहुमताने जो निर्णय देतील तो प्रत्येक न्यायालयात खरा आणि योग्य आणि वैध मानला जाईल आणि तो आपण सर्व निष्पादक पक्षांवर बंधनकारक असेल."

आर्बिट्रेटर ह्यांनी खूप प्रयत्नांती असे घोषित केले जे काही रु.३,५०० याव्यतिरिक्त उत्तरवादी क्रमांक १ कडून देय असल्याचे आढळून आले, बहिखाता विचारात घेऊन, त्याचे श्रम आणि गरिबी लक्षात घेऊन माफ करण्यात आली आणि उत्तरवादी क्रमांक २ विरुद्ध देय असलेली संपूर्ण अनिर्दिष्ट रक्कम त्याचे श्रम आणि गरिबी लक्षात घेऊन माफ करण्यात आली. हा निर्णय आर्बिट्रेटरच्या अधिकाराच्या बाहेर घेतला गेला असा युक्तिवाद करण्यात आला. असा निर्णय घेण्यात आला की आर्बिट्रेटरनी स्पष्टपणे स्वतःची दिशाभूल केली होती आणि

आर्बिट्रेटरने त्यांच्या अधिकाराच्या व्याप्ती बाहेर गेले होते आणि त्यामुळे हा निवाडा रद्दबातल करण्यात आला.

याद्वारे, निर्णयकर्त्याने (आर्बिट्रेटरने) स्वतःची दिशाभूल केली होती आणि कायदेशीर गैरवर्तन करत निवाडा दिल्यामुळे संपूर्ण निवाडाच रद्दबातल ठरला होता. प्रत्येक दावा किती प्रमाणात स्वीकारला गेला किंवा नाकारला गेला हे ठरवणे कठीण आहे. त्या दृष्टिकोनातून, व्याज किंवा अतिरिक्त व्याज दर देण्याच्या निर्णयकर्त्याच्या (आर्बिट्रेटरच्या) अधिकाराच्या दुसऱ्या प्रश्नात जाण्याची गरज नाही.

त्यानुसार अपील मंजूर. उच्च न्यायालयाचा आदेश आणि न्यायनिर्णय रद्द केल्या जातो आणि न्यायचौकशी न्यायालयाचा आदेश पुनर्संचयित केला जातो, परंतु अशा परिस्थितीत, पक्षांना त्यांचा स्वतःचा खर्च उचलण्याचे निर्देश दिले जातात.

अपील मंजूर.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".